

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

ОНИЩЕНКО ВАЛЕНТИНА ВАСИЛІВНА

УДК 336.711(477)(043.3)

БАНКИ З ДЕРЖАВНОЮ УЧАСТЮ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України”.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор *Васильєва Тетяна Анатоліївна*, ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”, завідувач кафедри банківської справи.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор *Кузнєцова Анжела Ярославівна*, Університет банківської справи Національного банку України (м. Київ), проректор з наукової та організаційної роботи; кандидат економічних наук *Чмутова Ірина Миколаївна*, Харківський національний економічний університет Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, доцент кафедри банківської справи.

Захист дисертації відбудеться 16 листопада 2012 р. о 15:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40000, м. Суми, вул. Покровська, 9/1.

Автореферат розісланий 16 жовтня 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. М. Бурденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Більшість економічних досліджень кінця ХХ сторіччя визначили проблеми функціонування державних банків (ДБ) як з комерційної точки зору, так і в контексті можливої незбалансованості розміщення державних фінансових ресурсів, зростання рівня політизованості банківського сектора, зменшення якості фінансового посередництва тощо. В той же час внаслідок світової фінансової кризи 2008–2009 рр. багато країн світу (в тому числі й Україна) були змушені націоналізувати проблемні приватні банки, що збільшило частку державної власності у банківських системах (так, наприклад, в промислово розвинутих країнах – з 7,3 % в 2007 р. до 10,8 % в 2009 р., хоча в 2010 р. вона дещо знизилася – до 9,9 %). Викладені обставини надали новий імпульс поживаленню наукових дискусій щодо функцій банків з державною участю (БДУ) в економіці, механізмів їх функціонування та місця у фінансовій системі. Дослідження, що проводилися останніми роками, особливо фахівцями МВФ та Світового банку, а також досвід посткризової стабілізації в окремих країнах світу докорінно змінили уявлення про роль державного капіталу в банківській системі, підтвердили можливості його позитивного впливу на розвиток фінансового сектора, фінансову стійкість банківських систем, вирівнювання рівнів економічного розвитку різних секторів економіки, стимулювання економічного зростання тощо.

Фундаментальні основи дослідження впливу БДУ на розвиток економік різних країн закладені в наукових працях таких зарубіжних дослідників, як Дж. Барт, Т. Бек, Г. Гуїзінга, Е. Деміргук-Кунт, С. Зервос, Л. Зінгалес, А. Ендрюс, Ж. Капріо, Т. Кернер, Р. Кінг, Р. Левін, Н. Лояза, М. Мартінес Перія, Ф. Лопез-Де-Силанес, Р. Ла Порта, А. Шлейфер, І. Шнабель та ін. Суттєві наукові результати в цьому напрямку отримані і російськими дослідниками, зокрема: С. С. Бабаєвим, А. В. Верніковим, К. О. Глушковою, О. М. Захаровим, О. І. Лаврушиним, О. М. Мамонтовим, О. Г. Солнцевим, О. А. Хандруєвим та ін. Серед вітчизняних науковців цю проблему досліджували Т. А. Васильєва, А. О. Єпіфанов, А. Я. Кузнецова, С. В. Леонов, М. І. Макаренко, А. М. Мороз, А. І. Пригожина, І. В. Сало, А. І. Степаненко, І. М. Чмутова, Н. М. Шелудько, В. В. Шпачук та ін.

Незважаючи на підвищений науковий інтерес до проблеми обґрунтування доцільності та меж участі держави в капіталі банків, а також підвищення її актуальності для України в посткризовий період, вона все ще не вирішена остаточно. Подальшого дослідження потребують питання, пов'язані з реформуванням існуючої сьогодні в Україні системи управління БДУ, уточненням їх нормативно-правового статусу та організаційної структури, переглядом функцій, стратегії діяльності та умов здійснення операцій тощо. Все це обумовило вибір теми дисертаційного дослідження, мети та завдань, а також підтверджує його актуальність та практичну значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в контексті основних напрямів наукових досліджень ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”. Зокрема, до звіту за темою “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер держреєстрації 0103U006965) увійшли висновки дисертанта щодо порівняння ефективності функціонування приватних банків та БДУ в Україні; за темою “Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів” (номер держреєстрації 0109U006782) – пропозиції щодо реформування БДУ в Україні; за темою “Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу” (номер держреєстрації 0107U0123112) – обґрунтування впливу БДУ на фінансову стійкість банківської системи, зокрема в контексті захисту від експансії іноземного капіталу.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення існуючих та обґрунтування ряду нових науково-методичних положень та організаційних засад функціонування банків з державною участю в банківській системі України.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- узагальнити науково-методичні засади розмежування понять “державний банк” і “банк з державною участю” в контексті обґрунтування меж доцільності участі держави в капіталі банків;
- здійснити порівняльний аналіз функціонування банківських систем країн світу з різним рівнем участі держави у капіталі банків;
- визначити роль та місце БДУ на ринку банківських послуг України, порівняти їх з приватними банками відповідних груп за фінансовими результатами діяльності;
- розвинути методичні засади та провести розрахунки щодо впливу БДУ на розвиток банківської системи та національної економіки України;
- обґрунтувати загальні напрямки та практичні механізми реформування БДУ в Україні;
- поглибити методичні засади вибору ефективної моделі функціонування ДБ на основі досвіду різних країн світу;
- розробити концептуальні засади формування ДБ в Україні;
- запропонувати науково-методичний підхід до обґрунтування ставки кредитування суб'єктів господарювання ДБ України;
- розробити пропозиції щодо удосконалення організаційної структури та органів управління ДБ в Україні.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають між стейкхолдерами при функціонуванні банків з державною участю.

Предметом дослідження є науково-методичне забезпечення та організаційні засади реформування банків з державною участю в Україні.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дисертаційного дослідження склали фундаментальні положення економічної теорії, теорії

грошей та кредиту, фінансового посередництва та банківської справи, а також наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячені проблемам функціонування БДУ в економіці.

У процесі вирішення завдань дослідження використовувалися наступні методи наукового пізнання: загальнонаукові (аналіз, синтез, логічне узагальнення) – при обґрунтуванні категоріально-понятійного апарату дослідження; порівняльний аналіз – при аналізі функціонування банківських систем країн світу з різним рівнем участі держави в капіталі банків та при порівнянні фінансових результатів приватних і державних банків в Україні; експертний та групування – при обґрунтуванні ролі та місця ДБ у банківській системі України; системно-структурний аналіз – при розробці пропозицій щодо реформування БДУ та ДБ; кореляційний і регресійний аналіз – при оцінюванні впливу ДБ на рівень соціально-економічного розвитку країни.

Інформаційною та фактологічною базою дисертаційного дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти, що регулюють діяльність банків в Україні; офіційні дані Національного банку України, Асоціації українських банків та Незалежної асоціації банків України, Державної служби статистики України; звітно-аналітична інформація міжнародних фінансово-кредитних та аналітичних інституцій, в тому числі МВФ та Світового банку; аналітичні огляди та звітні дані рейтингових агентств, публічна звітність банків України.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у розвитку науково-методичного забезпечення та організаційного супроводу ефективної діяльності банків з державною участю в Україні.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

вперше:

- запропоновано науково-методичні засади оцінювання оптимального рівня ставок кредитування державними банками України суб'єктів господарювання певної галузі з урахуванням вкладу галузі в економічне зростання країни, специфіки формування та використання основних фондів підприємств галузі, а також тенденцій розвитку ринку праці. Це дозволило розрахувати ставки кредитування для запропонованих у роботі Державного аграрного банку України, Державного банку капітального будівництва України, Державного промислового банку України;

удосконалено:

- науково-методичні засади формалізації впливу державного банківського капіталу на економічне зростання країни шляхом обґрунтування залежності цього впливу не від масштабів державної участі та рівня економічного розвитку країни, а від функцій, можливостей та обмежень в діяльності ДБ. На прикладі Китаю продемонстровано доцільність виконання ДБ виключно функцій уповноважених агентів уряду та введення значних обмежень щодо сфери їх діяльності порівняно з приватними банками;
- методологію Світового банку щодо перевірки гіпотез про вплив БДУ на розвиток банківської системи та економіку країни шляхом розширення системи

індикаторів, що застосовуються для оцінювання такого впливу, врахування наслідків посткризової стабілізації при визначенні часового горизонту дослідження та коригування підходу до розрахунку частки участі держави в банківській системі. Перевірка цих гіпотез для України показала, що вітчизняна модель функціонування БДУ негативно впливає на якість та глибину фінансового посередництва, рівень довіри населення до банків, призводить до збільшення трансакційних витрат на фінансовому ринку та підвищення рівня політизованості банківського сектора, а також зниження якості кредитних портфелів банків. При цьому вона не впливає на обсяги кредитування приватного сектора і на темпи економічного зростання країни;

- методичні основи оцінювання частки участі держави в банківській системі, що, на відміну від існуючих підходів, запропоновано здійснювати не за капіталом, а за активами. Це дозволить адекватно врахувати реальні можливості держави щодо контролю над активами БДУ, зокрема: при введенні тимчасових адміністрацій у банках; при участі держави в статутному капіталі банків в обсязі, більшому ніж 50 %; при відсутності вимог з боку регулятора щодо дотримання чіткого кількісного співвідношення активів та капіталу банків;

набули подальшого розвитку:

- концептуальні засади реформування діяльності БДУ в Україні шляхом обґрунтування сутності, цільового призначення та механізму діяльності для: постійно діючих БДУ (ДБ та підконтрольні державі банки); тимчасово діючих БДУ (банки з незначною участю держави, банки з тимчасовою адміністрацією, санаційні банки, націоналізовані банки);
- організаційні засади формування в Україні системи ДБ на основі обґрунтування доцільності їх створення та функцій, визначення основних завдань, розробки структури Наглядової ради для кожного з них, а також пропозицій щодо реформування нормативно-правової бази їх діяльності;
- трактування змісту понять:
 - “банки з державною участю” як банки: 1) над активами яких органи державної влади (підприємства державного сектора економіки) здійснюють прямий або опосередкований контроль; 2) в капітал яких держава входить прямо або опосередковано на постійній або тимчасовій основі в різних частках та з різних мотивів;
 - “державні банки” як банки: метою діяльності яких є не отримання прибутку, а виконання функцій фінансових агентів уряду при реалізації програм соціально-економічного розвитку; в яких 100 % статутного капіталу належить органам державної влади та які в управлінні підпорядковані цим органам; рівень контролю держави над якими визначається відповідними нормативними актами.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що обґрунтовані в роботі теоретичні положення доведено до рівня методичних рекомендацій. Пропозиції дисертанта можуть бути застосовані Національним банком України, відповідними міністерствами та урядом України при розробці концепції реформування системи БДУ. Розробки щодо коригування стратегій діяльності

ДБ та обґрунтування розміру ставок кредитування ними суб'єктів господарювання відповідних галузей можуть бути використані в поточній діяльності ДБ України.

Висновки та рекомендації дисертанта щодо оцінювання частки участі держави в банківській системі України за активами впроваджено в діяльність Генерального департаменту грошово-кредитної політики НБУ (довідка від 02.10.2012 № 19-010/9789); щодо коригування функцій ДБ як агентів уряду при реалізації загальнонаціональних програм розвитку – в діяльність Департаменту фінансової політики Міністерства фінансів України (довідка від 24.09.2012 № 11030-14/258); щодо врахування в наглядовій роботі НБУ показників ефективності діяльності ДБ – в діяльність Управління Національного банку України у Черкаській області (довідка від 11.05.2012 № 356-3/182); щодо кількісних оцінок впливу рівня участі державного капіталу в банківській системі на рівень фінансово-економічного розвитку економіки України – в діяльність Управління Національного банку України у Сумській області (довідка від 16.05.2012 № 2274-12/318); щодо зміни пріоритетів у діяльності ПАТ “Державний Ощадний банк України” з отримання прибутку на перетворення на уповноваженого агента Міністерства соціальної політики – в діяльність ПАТ “Державний Ощадний банк України” (довідка від 08.05.2012 № 01-14/1778); щодо механізмів участі ПАТ “Державний експортно-імпорتنний банк України” у фінансуванні програм підтримки експорту – в діяльність Філії ПАТ “Державний експортно-імпорتنний банк України” у м. Черкаси (довідка від 21.05.2012 № 142-13/218); щодо обґрунтування підходів до встановлення ДБ відсоткової ставки по кредитах – в діяльність Філії – Сумського обласного управління ПАТ “Державний Ощадний банк України” (довідка від 24.05.2012 № 551-20/337).

Одержані дисертантом наукові результати використовуються у навчальному процесі ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України” при викладанні дисциплін: “Банківський нагляд”, “Банківська система”, “Банківська справа” (акт від 08.05.2012).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є завершеною науковою роботою. Положення, висновки, рекомендації і розробки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно і відображені в опублікованих працях. Результати, опубліковані дисертантом у співавторстві, використані у дисертаційній роботі лише в межах його особистого внеску.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження доповідалися, обговорювалися і отримали схвальну оцінку на науково-практичних конференціях, серед яких: IX Всеукраїнська науково-практична конференція “Інноваційний потенціал української науки – XXI сторіччя” (2010 р., м. Запоріжжя); VII Міжнародна науково-практична конференція “Aplikovane vedecke novinky – 2011” (2011 р., м. Прага, Чехія); VII Міжнародна науково-практична конференція “Nauka: teorija i praktyka – 2011” (2011 р., м. Пшемишль, Польща); VI та VII міжнародні науково-практичні конференції “Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика” (2011–2012 рр., м. Суми); XI Всеукраїнська

науково-практична конференція “Фінансово-кредитна система України в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів” (2012 р., м. Черкаси).

Публікації. Основні наукові положення, рекомендації та висновки дисертанта опубліковано у 17 наукових працях загальним обсягом 5,65 друк. арк., з яких особисто автору належить 3,87 друк. арк., у тому числі: підрозділи у 3 колективних монографіях, 8 статей у журналах і збірниках наукових праць, що є фаховими з економіки; 6 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації складає 331 сторінку, у тому числі на 139 сторінках розміщено 49 таблиць, 74 рисунки, 9 додатків та список літератури з 278 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі “**Теоретичні засади та практичні особливості функціонування банків з державною участю в Україні та світі**” систематизовано підходи до обґрунтування меж доцільності участі держави в банківській системі, здійснено порівняльний аналіз функціонування банківських систем країн світу з різним рівнем участі держави, узагальнено методичні засади розмежування понять “державний банк” і “банк з державною участю”, визначено роль та місце ДБ на ринку банківських послуг України (окремо – на прикладі ПАТ “Державний ощадний банк України”).

Автором узагальнено напрацювання вітчизняних та закордонних економістів в межах двох найбільш поширених наукових концепцій: 1) еволюційної теорії – участь держави в капіталі банків дає можливість подолання інституціональної неефективності ринку капіталу, стимулює темпи економічного зростання тощо; 2) політичної теорії – діяльність ДБ стримує розвиток добросовісної конкуренції, призводить до неефективного використання бюджетних коштів, збільшує рівень політизованості банківської системи, негативно впливає на економічне зростання та розвиток економіки.

У роботі систематизовано можливі мотиви втручання держави у механізм функціонування банківської системи за трьома основними групами: 1) з метою фінансування непривабливих для приватного капіталу проектів та вирівнювання рівнів розвитку окремих галузей; 2) політичні, ідеологічні та суспільні мотиви; 3) антикризові (з позиції необхідності підвищення фінансової стійкості банківської системи).

Автором встановлено відсутність термінологічної узгодженості та загальноприйнятих в міжнародній практиці критеріїв віднесення банків до складу ДБ та БДУ. Так, відповідно до вітчизняного законодавства критерієм для визнання банку державним вважається лише структура його власності. Автором доведено обмеженість такого підходу та запропоновано вважати державним банком, метою діяльності якого є не отримання прибутку, а виконання функцій фінансових агентів уряду при реалізації програм соціально-економічного розвитку, в якому 100 % статутного капіталу належить органам державної влади,

який в управлінні підпорядкований цим органам, рівень контролю держави над яким визначається відповідними нормативними актами. Таким чином, на відміну від існуючих підходів, автор акцентує увагу не тільки на участі держави в капіталі банку та його прямій підпорядкованості, що дає державі можливість контролювати діяльність банку, але й на принциповій відмінності мети діяльності та функцій державних і приватних банків.

Натомість, поняття “банки з державною участю”, на думку автора, є більш загальним. До їх складу запропоновано відносити банки: 1) над активами яких органи державної влади / підприємства державного сектора економіки здійснюють прямий або опосередкований контроль; 2) в капітал яких держава входить прямо або опосередковано на постійній або тимчасовій основі в різних частках та з різних мотивів.

Автором здійснено порівняльний аналіз функціонування банківських систем країн світу з різним рівнем участі держави в капіталі банків: 1) з обмеженою участю (на прикладі Австрії, Польщі, Швейцарії, Німеччини); 2) з високим рівнем (на прикладі Китаю, Росії, Індії, Бразилії, Франції, Аргентини, Таїланду, Індонезії, Малайзії, Філіппін, Тайваню, Румунії); 3) де збільшення державної присутності було вимушеною реакцією на банківські кризи (на прикладі Іспанії, Фінляндії, Латвії, Угорщини, України, Чилі, Мексики, Південної Кореї, Аргентини, Єгипту, Мавританії, Танзанії).

У роботі систематизовано основні проблеми, загострення яких обумовлює присутність державної власності у банківському секторі економіки, зокрема: конфлікт інтересів, який виникає при виконанні державою одночасно цілого ряду протилежних за змістом функцій; проведення банками надмірно ризикових операцій з урахуванням гарантії держави щодо компенсації збитків; зменшення рівня прозорості діяльності ДБ; наявність проявів корупції при розподілі державних фінансових ресурсів тощо. В Україні до цих проблем додається ще й неупорядкованість законодавчої бази, недовіра громадян до банків та упереджене ставлення до здатності держави відповідати по зобов'язанням ДБ, високий рівень політизованості при управлінні ними, відсутність загальнонаціональної концепції стратегічного розвитку цих банків.

До фінансової кризи 2008–2009 рр. частка держави у сукупному капіталі банківської системи України була досить незначною (в середньому 6,08 % протягом 1999–2008 рр.), тоді як після кризи суттєво зросла: 16,75 % в 2009 р., 22,68 % – 2010 р., 20,26 % – 2011 р. Це пов'язано з тим, що в 2009 р. з метою підтримання фінансової стійкості вітчизняної банківської системи, утримання від дефолту та відновлення платоспроможності окремих банків держава стала власником істотної участі в їх статутному капіталі або ввела тимчасові адміністрації (табл. 1).

Автором досліджено позиції БДУ на окремих сегментах ринку банківських послуг України (зокрема, депозитному та кредитному), рейтинг надійності вкладів у ці банки, а також їх роль у забезпеченні фінансової безпеки України з огляду на загрози експансії іноземного банківського капіталу.

Таблиця 1 – Державна участь у банках України за станом на 01.04.2012

Тип банків	Назва банку	Власники істотної участі у статутному капіталі банків	Частка у статутному капіталі, %
Державні банки	ПАТ “Державний ощадний банк України”	Створені за рішенням Кабінету Міністрів України, капітал банку сформовано з коштів державного бюджету, статут затверджено Кабінетом Міністрів України, ліквідація та зміна розміру статутного капіталу – за рішенням Кабінету Міністрів України. Вищий орган управління – Наглядова рада (паритетна участь представників Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України)	100,0000
	ПАТ “Державний експортно-імпортний банк України”		100,0000
Банки з істотною участю держави	ПАТ “Акціонерний комерційний банк “КІІВ”	Міністерство фінансів України	99,9369
	ПАТ “РОДОВІД БАНК”		99,9937
	ПАТ АБ “Укргазбанк”		92,9998
	ПАТ “Український банк реконструкції та розвитку”	Державна інноваційна фінансово-кредитна установа	99,9945
	ПАТ “Комерційний банк “ХРЕЩАТИК”	Головне фінансове управління Київської міської державної адміністрації	24,7894
	ПАТ “Акціонерний комерційний банк “Новий”	Державне підприємство “Конструкторське бюро “Південне”	18,3297

Більш детально специфіка функціонування та стратегічні орієнтири ДБ розглянуто на прикладі ПАТ “Державний Ощадний банк України”.

У другому розділі **“Реформування діяльності банків з державною участю в Україні в контексті їх впливу на розвиток національної економіки та банківської системи”** досліджено фінансову результативність БДУ порівняно з приватними, формалізовано їх вплив на розвиток банківської системи та економіки України, розроблено пропозиції щодо реформування БДУ в Україні.

Аналіз фінансових звітів ДБ в Україні засвідчив значний рівень комерціалізації їх основної діяльності. ДБ демонструють значно вищі рівні показників ROA та ROE, ніж приватні банки відповідної групи, хоча максимізація прибутку не повинна бути основним орієнтиром їх діяльності. Частка кредитів в активах цих банків під час кризи була значно нижчою, ніж у приватних банків, що свідчить про невиконання ними функції антициклічного регулювання кредитної активності в банківській системі. При цьому ДБ не виконують одну зі своїх основних функцій – зниження трансакційних витрат на фінансовому ринку, оскільки величина чистої процентної маржі у них значно вище, ніж у приватних банків. Вони витрачають значно менше коштів на маркетинг порівняно з приватними банками, оскільки значна частка цих витрат фактично перекладено на державу. Значний рівень кредитування цими банками імпорту споживчих товарів та послуг свідчить, що їх капітал, який фактично є власністю держави, витрачається на фінансування економік інших країн, що дестимулює економічне зростання в Україні. Таким чином, користуючись привілейованим становищем на ринку, яке їм забезпечує державна участь, ДБ фактично перетворилися на осередки акумулювання невиправдано високих обсягів капіталу, а функціонують

вони при цьому як звичайні комерційні банки. Це обумовлює необхідність кардинального перегляду концептуальних підходів до та функціонування БДУ в Україні та регулювання їх діяльності.

У результаті досліджень Світового банку щодо впливу БДУ на розвиток національних банківських систем та економіки було сформовано декілька узагальнюючих гіпотез. Автором здійснено перевірку справедливості цих гіпотез для України (фрагмент результатів для лінійних регресійних залежностей представлено в табл. 2, де прийнято наступні умовні позначення: K_1 , K_2 – коефіцієнти кореляції; k – коефіцієнт при незалежній змінній (частка активів державних банків в активах банківської системи); R^2 – коефіцієнт детермінації; F -ст. – F -статистика (табличне значення – 5,32); t -ст. – t -статистика (табличне значення – 2,31); “1” – побудовано адекватну регресійну залежність, яка підтверджує висунуту гіпотезу; “0” – не побудовано адекватної регресійної залежності, тому висунута гіпотеза залишається непідтвердженою.

Автор акцентує увагу на тому, що науково-методичні засади цього дослідження суттєво відрізняються від існуючих наступним:

- розширено перелік показників, які використовувалися для перевірки гіпотез (в табл. 2 додані автором показники виділені курсивом);
- для того, щоб нівелювати вплив наслідків світової фінансової кризи на результати розрахунків, аналіз здійснено для двох часових проміжків: 1) 2002–2008 рр. – до початку процесів націоналізації проблемних банків (K_1); 2) 2002–2011 рр. – за весь період, тобто з урахуванням вимушеного зростання кількості БДУ як засобу антикризової стабілізації банківської системи України (K_2);
- у попередніх дослідженнях частка участі держави у банківській системі вимірювалася за капіталом, тоді як автором запропоновано вимірювати її за активами, що дозволить адекватно врахувати реальні можливості держави щодо контролю над активами БДУ, потребу в чому автор пояснює принаймні трьома причинами. По-перше, при існуючих раніше вимогах до банків з боку НБУ щодо дотримання чіткого кількісного співвідношення активів та капіталу вимірювання рівня присутності держави в банківській системі за рівнем вкладеного державного капіталу було цілком обґрунтованим. В умовах, коли у вітчизняному нормативно-правовому полі існує лише вимога до адекватності капіталу банків, для більшості банків можна стверджувати про розбіжність їх часток у банківській системі, що вимірюються за капіталом та активами. По-друге, відповідно до законодавства участь держави у статутному капіталі банку у розмірі 50 % + 1 акція фактично забезпечує повний контроль держави над активами цього банку, тому індикатори участі держави в діяльності такого банку, виміряні за активами та капіталом, будуть суттєво відрізнятися. По-третє, в банках з тимчасовою адміністрацією держава (через Фонд гарантування вкладів фізичних осіб) отримує право повного та виключного управління ними. Тому хоча формально частка капіталу цих банків не переходить у власність держави, її контроль над активами цих банків стає повним.

Таблиця 2 – Результати кореляційно-регресійного аналізу впливу збільшення частки держави в активах банківської системи на окремі індикатори розвитку економіки України

Гіпотеза щодо нарощування частки державного банківського капіталу	Показники	K_1	K_2	K^*	R^2	F -ст.	t -ст.	Результат	
								Не підтверджена	Підтверджена
Здійснює позитивний вплив на якість та глибину фінансового посередництва	Відношення сукупних активів банків до ВВП	-0,08	0,62	7,58 (3,37)	0,39	46,39	2,25	0	Не підтверджена
	Відношення сукупних кредитів банків до ВВП	-0,02	0,58	0,04 (0,02)	0,34	4,06	2,01	0	Не підтверджена
	Відношення сукупних депозитів банків до ВВП	-0,34	0,38	0,01 (0,01)	0,14	1,34	1,16	0	Не підтверджена
Здійснює позитивний вплив на рівень довіри до банківського сектора	Відношення депозитів до запитання до строкових депозитів	0,26	-0,15	0,99 (0,02)	0,02	0,12	44,15	0	Не підтверджена
	Відношення готівки поза банками та переказних депозитів до грошової маси (М1/М3)	0,36	-0,23	-0,00 (0,01)	0,05	0,44	-0,67	0	Не підтверджена
	Відношення грошової маси до грошової бази	-0,37	0,24	0,02 (0,02)	0,06	0,48	0,69	0	Не підтверджена
Є основою зниження трансакційних витрат	Чиста процентна маржа	0,65	0,62	1,01 (0,01)	0,38	4,96	157,46	0	Не підтверджена
Сприяє збільшенню рівня політизованості банківського сектора	Співвідношення кредитів державному сектору до ВВП	0,63	0,95	0,00 (0,00)	0,90	76,08	8,72	1	Підтверджена
	Частка ОВДП у портфелі цінних паперів банків	0,91	0,94	0,04 (0,01)	0,83	38,52	6,21	1	Підтверджена
Здійснює вплив на обсяги кредитування приватного сектора	Відношення споживчих кредитів до сукупних активів банків	-0,32	-0,24	-0,00 (0,00)	0,06	0,48	-0,69	0	Не підтверджена
	Відношення кредитів приватному сектору до ВВП	-0,04	0,38	0,01 (0,01)	0,14	1,31	1,15	0	Не підтверджена
Є каталізатором зниження якості кредитних портфелів банків	Співвідношення проблемних кредитів до активів банків	0,54	0,95	0,01 (0,00)	0,91	76,35	8,74	1	Підтверджена
	Відношення резервів під проблемні кредити за загальних активів банків	0,65	0,97	0,01 (0,00)	0,93	113,76	10,67	1	Підтверджена
Здійснює вплив на темпи економічного зростання країни та показники економічного розвитку	Відсоток виконання формування резерву під активи операції	-0,60	-0,13	-0,03 (0,07)	0,02	0,14	-0,37	0	Не підтверджена
	Темп росту ВВП	-0,14	-0,10	-0,21 (0,72)	0,01	0,09	-0,29	0	Не підтверджена
	ВВП на душу населення	-0,03	0,74	1671,57 (540,30)	0,54	9,57	3,09	1	Підтверджена
	Індекс промислового виробництва	-0,50	-0,42	-1,24 (0,95)	0,18	1,70	-1,30	0	Не підтверджена
	Індекс інфляції (Індекс споживчих цін)	-0,32	-0,30	-0,51 (0,58)	0,09	0,80	-0,89	0	Не підтверджена
	Експорт товарів та послуг	0,37	0,62	4001,31 (1812,14)	0,38	4,88	2,21	0	Підтверджена
	Імпорт товарів та послуг	0,40	0,60	4738,46 (2262,28)	0,35	4,39	2,09	0	Підтверджена
	Відношення обсягу кредитів нефінансовим корпораціям до ВВП	0,01	0,69	0,02 (0,01)	0,48	7,36	2,71	1	Підтверджена
	Інвестиції в основний капітал	-0,03	0,82	16085,74 (3987,69)	0,67	16,27	4,03	1	Підтверджена

* Примітка: в дужках наведено стандартну похибку коефіцієнта. Дані для K , R^2 , F -ст., t -ст. представлені для періоду 2002–2011 рр.

Для характеристики рівня участі держави в банківській системі України запропоновано використовувати показник *SSABS* (частка держави в активах банківської системи):

$$SSABS = \frac{\sum_1^I (A_i^{sob} - R_i^{sob}) + \sum_1^J (A_j^{bcss} - R_j^{bcss}) + \sum_1^T (A_t^{bsp} - R_t^{bsp}) SSBC_t + \sum_1^K (A_k^{bia} - R_k^{bia})}{A_{bs} - R_{bs}} \quad (1)$$

де A_i^{sob}, R_i^{sob} – відповідно активи і резерви i -го ДБ (крім НБУ); A_j^{bcss}, R_j^{bcss} – відповідно активи і резерви j -го БДУ, в капіталі якого частка держави складає більше 50 %; A_t^{bsp}, R_t^{bsp} – відповідно активи і резерви t -го БДУ, в капіталі якого істотна участь держави складає менше 50 %; A_k^{bia}, R_k^{bia} – відповідно активи і резерви k -го банку, в якому введено тимчасову адміністрацію, $SSBC_t$ – частка держави у статутному капіталі тих банків, де вона складає менше 50 %; I – кількість ДБ; J, T – відповідно кількість БДУ, в капіталі яких істотна участь держави складає більше та менше 50 %; K – кількість банків, в яких введено тимчасову адміністрацію; A_{bs}, R_{bs} – відповідно сукупні активи і сукупні резерви банків.

Тенденції щодо зміни частки держави в банківській системі України, оціненої за активами та капіталом, в цілому співпадають, але абсолютні значення цих показників суттєво відрізняються, особливо в докризовий період (так, показник *SSABS* дорівнював (%): у 2002 р. – 12,71; 2003 р. – 10,42; 2004 р. – 9,13; 2005 р. – 10,79; 2006 р. – 9,97; 2007 р. – 9,00; 2008 р. – 12,03; 2009 р. – 17,88; 2010 р. – 17,69; 2011 р. – 17,69).

Автором зроблено висновок про відсутність об'єктивної необхідності існування ДБ України в такому форматі, в якому вони перебувають зараз, внаслідок їх фактичного перетворення на звичайні комерційні банки та невиконання ними своїх функцій в економіці. Розроблено концептуальну схему реформування БДУ в Україні, обґрунтовано сутність, цільове призначення та механізм функціонування всіх типів БДУ (рис. 1).

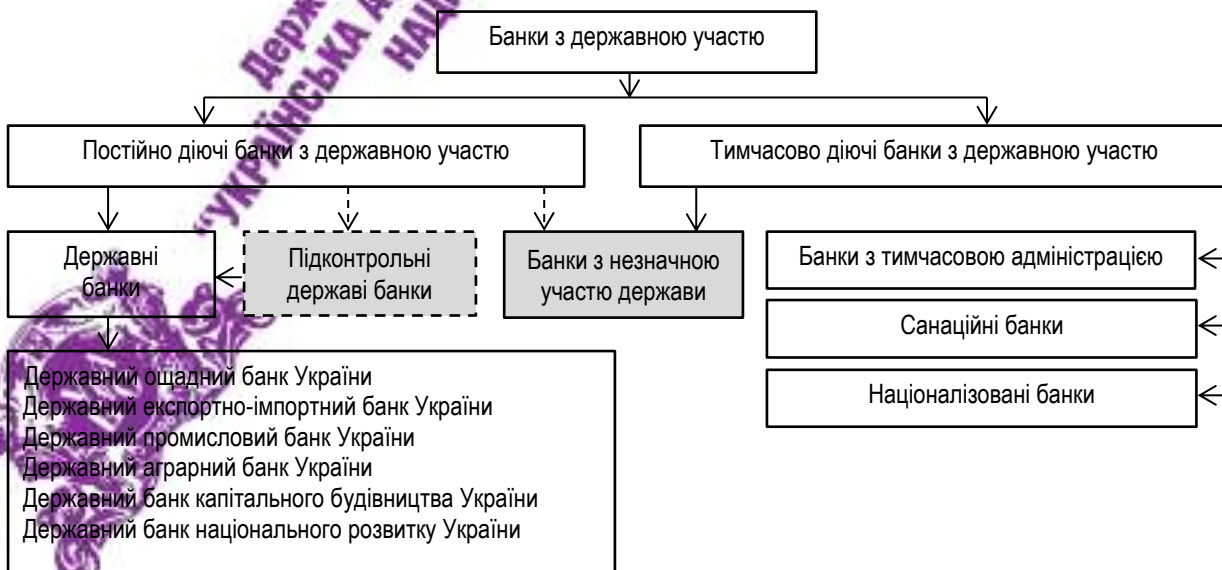

Рисунок 1 – Класифікація видів БДУ в Україні

На рис. 1 кольором та пунктирною рисою позначено типи БДУ, які доцільно зберігати лише протягом перехідного періоду. Так, існування банків з незначною (10–50 %) участю держави автор вважає доцільним лише як тимчасово діючих.

У третьому розділі “**Методичні та організаційні засади реформування діяльності державних банків в Україні**” на основі досвіду різних країн світу обґрунтовано вибір моделі функціонування ДБ, розроблено концептуальні засади реформування ДБ в Україні, запропоновано підхід до обґрунтування ставки кредитування цими банками, розроблено пропозиції щодо реформування їх організаційної структури та органів управління.

Автором систематизовано результати реалізації економіко-математичних моделей, побудованих вітчизняними та закордонними фахівцями, а також авторитетними міжнародними аналітичними агенціями та фінансовими інститутами, в яких на прикладі різних країн світу в різні періоди було формалізовано вплив державного капіталу в банківській системі на розвиток національних економік. Аналіз показав, що такі дослідження часто дають абсолютно протилежні результати. Причину цього автор вбачає в тому, що вибірка країн в цих моделях формується переважно з урахуванням розбіжностей у масштабах державної участі та рівнях економічного розвитку країн. Доведено помилковість такого підходу, оскільки він не враховує специфіки побудови фінансового сектора в цих країнах та функцій, які виконують державні банки.

Запропоновано при проведенні таких досліджень групувати країни, виходячи з того, за яким принципом в них функціонують ДБ:

1) ДБ функціонують на загальних засадах з іншими банками, здійснюють той самий перелік операцій, але в деяких випадках орієнтовані на обслуговування окремих секторів економіки;

2) ДБ займають абсолютно відокремлене місце у банківській системі, виконують виключно функції фінансових агентів уряду при реалізації загальнонаціональних програм соціально-економічного розвитку, перелік операцій та цільові орієнтири таких банків та приватних банків суттєво відрізняються.

У більшості країн, де держава має частку у капіталі банків, вони створені та функціонують за першим принципом. Автор спирався на результати досліджень фахівців МВФ та Світового банку, які довели негативний вплив ДБ на економічне зростання та рівень розвитку національних економік в цих країнах.

На шляху до формування національних банківських систем за другим принципом сьогодні знаходяться Росія, Бразилія та Індія, але діяльність ДБ в цих країнах суттєво реформується. Єдиною країною, де ще з 1990-х років такі банки функціонують за другим принципом в чистому вигляді, є Китай (табл. 3).

Побудовані регресійні залежності є адекватними, оскільки t -статистика перевищує критичний рівень; ймовірність отримання випадкового результату є дуже низькою, а скоригований коефіцієнт детермінації – дуже високим.

Для всіх трьох побудованих регресійних залежностей коефіцієнти при незалежних змінних є позитивними, що свідчить про позитивний вплив активів

ДБ на показники економічного розвитку Китаю: ВВП на душу населення; темп зростання ВВП; частку експорту у ВВП. Це доводить, що побудова системи ДБ саме за другим принципом сприяє збільшенню темпів економічного зростання та підвищенню експортоорієнтованості країни.

Таблиця 3 – Узагальнені результати дослідження впливу державного капіталу в банківській системі на темпи економічного розвитку Китаю

Незалежні змінні в регресійних рівняннях	Залежні змінні в регресійних рівняннях								
	ВВП на душу населення			Темп зростання ВВП			Частка експорту у ВВП		
	<i>K*</i>	<i>t</i> -стат.	<i>P</i>	<i>K*</i>	<i>t</i> -стат.	<i>P</i>	<i>K*</i>	<i>t</i> -стат.	<i>P</i>
Період досліджень	2003–2010 рр.			2006–2010 рр.			2003–2010 рр.		
Кількість спостережень	8			5			8		
Активи державних банків	8,00 (0,19)	42,50	0,00	0,02 (0,01)	3,05	0,06			
Обсяги експорту				0,16 (0,06)	2,78	0,07			
Часка активів державних банків в активах банківської системи							0,32 (0,05)	6,46	0,00
Прямі іноземні інвестиції (чисті притоки)							3,83 (0,80)	4,77	0,00
Коефіцієнт детермінації	0,97			0,91			0,81		
Скоригований коефіцієнт детермінації	0,97			0,89			0,78		

* Примітка: у дужках наведена стандартна похибка; *K* – коефіцієнт при незалежній змінній; *t*-стат. – *t*-статистика; *P* – ймовірність отримання випадкового результату

Автором розглянуто переваги та недоліки побудови системи ДБ в Україні за двома альтернативними сценаріями. 1) система з декількома такими банками, що спеціалізуються на обслуговуванні різних напрямків економічної діяльності; 2) один універсальний ДБ. За результатами аналізу галузевих диспропорцій в економічному розвитку України, середньої рентабельності окремих напрямків економічної діяльності, галузевих аспектів формування кредитних портфелів банків, а також пріоритетних напрямків соціально-економічного розвитку національної економіки, запропоновано до складу ДБ України включити такі банки: Державний ощадний банк України; Державний експортно-імпортний банк України; Державний промисловий банк України; Державний аграрний банк України; Державний банк капітального будівництва України; Державний банк національного розвитку України. В роботі обґрунтовано доцільність створення та функцій кожного з цих банків, визначено основні завдання та пріоритетні напрямки їх роботи, розроблено перелік пропозицій щодо реформування вітчизняної нормативно-правової бази для забезпечення законодавчого підґрунтя їх діяльності.

Автор наголошує, що ефективність функціонування ДБ напряму залежить від оптимального співвідношення між уповноваженими органами управління ними. У роботі розроблено структуру Наглядової ради для кожного з цих банків із представників Президента України, профільних комітетів Верховної Ради України, міністерств та інших органів виконавчої влади.

Основною метою державних банків є кредитування інвестиційних проєктів, при якому бюджетні фінансові ресурси, які є в розпорядженні кожного з цих банків, обмежено. Виходячи з цього, обґрунтовано оптимальну базову ставку кредитування такими банками суб'єктів господарювання, що зроблено на базі однопродуктової моделі оптимального розподілу обмежених фінансових ресурсів в межах галузі:

$$r = \frac{(1-\beta)^\mu \cdot (GDP_{ann_gr} - L_{ann_gr} - R_{TP})}{1 - N - \delta \cdot \frac{FA_{NBV}}{GDP} - (1-\beta)^\mu \cdot L_{ann_gr} \cdot \frac{FA_{NBV}}{GDP}}, \quad (2)$$

де r – ставка відсотка по кредитам ДБ суб'єктам господарювання відповідних галузей; GDP_{ann_gr} – темп приросту вкладу відповідної галузі у зростання ВВП; FA_{NBV} – залишкова вартість основних фондів відповідної галузі; N – частка споживання у ВВП; L_{ann_gr} – темп приросту економічно активного населення працездатного віку, задіяного у відповідній галузі; GDP – частка галузі у ВВП країни; R_{TP} – темп інноваційного розвитку відповідної галузі; δ – частка основних фондів галузі, що вибувають; β – темп зміни обсягів заощаджень у країні; μ – середній термін трансформації заощаджень в інвестиції (прийнято на рівні 2 років).

Автором здійснено розрахунок ставки кредитування (відповідно до наявної статистичної інформації за 2010 р.), яка склала для запропонованих: Державного аграрного банку України – 3,5 %; Державного банку капітального будівництва України – 8,3 %, Державного промислового банку України – 17,7%. Для порівняння: за цей період середня ставка кредитування підприємств агропромислового комплексу склала 13,7 %, будівельної галузі – 16,4 %, промисловості – 18,7 %.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-прикладної задачі, що полягає в удосконаленні науково-методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо створення та функціонування БДУ в Україні.

За результатами дисертаційного дослідження зроблено наступні висновки:

1. В економічній науці до сьогодні відсутня єдність щодо розуміння сутності та критеріїв ідентифікації ДБ та БДУ, а також меж доцільності участі держави у банківській системі. При визначенні ДБ слід виходити не лише з частки участі держави в їх статутному капіталі (вона має бути 100 %), рівня її контролю за їх діяльністю та їх підпорядкованості, але й брати до уваги, що метою їх функціонування має бути не отримання прибутку, а виконання функцій фінансових агентів уряду при реалізації програм соціально-економічного розвитку. До складу БДУ входять банки: 1) над активами яких органи державної

влади / підприємства державного сектора економіки здійснюють прямий або опосередкований контроль; 2) в капітал яких держава входить прямо або опосередковано на постійній або тимчасовій основі в різних частках та з різних мотивів.

2. Частка держави у сукупному капіталі банківської системи України була доволі незначною до фінансової кризи (в середньому складала 6,08 %), тоді як після кризи зросла більше, ніж в 3 рази. Це пов'язано з націоналізацією та введенням тимчасових адміністрацій в окремих банках. Лише два банки в Україні відповідно до законодавства вважаються державними та ще в чотирьох істотна участь держави наближається до 100 %.

3. На сьогодні в Україні відсутня об'єктивна необхідність існування ДБ у такому форматі, в якому вони перебувають зараз, внаслідок того, що вони фактично перетворилися на звичайні комерційні банки та не виконують своїх функцій в економіці (пільгове кредитування стратегічно важливих галузей, реалізація загальнонаціональних програм розвитку, фінансова підтримка вітчизняного товаровиробника, антициклічне регулювання кредитної активності, зниження трансакційних витрат на фінансовому ринку тощо).

4. Нарощування частки державного банківського капіталу в Україні негативно впливає на якість та глибину фінансового посередництва, рівень довіри населення до банків, призводить до збільшення трансакційних витрат та рівня політизованості банківського сектора, до зниження якості кредитних портфелів банків, не впливає на обсяги кредитування приватного сектора і на темпи економічного зростання країни. Це підтверджує негативний вплив сформованої сьогодні в Україні моделі функціонування БДУ на розвиток банківської системи та економіки в цілому.

5. Частку участі держави в банківській системі слід вимірювати не за капіталом, а за активами, що дозволить адекватно врахувати реальні можливості держави щодо контролю над активами БДУ, зокрема: при введенні тимчасових адміністрацій у банках; при участі держави в статутному капіталі банків в обсязі, більшому ніж 50 %; при відсутності вимог з боку регулятора щодо дотримання чіткого кількісного співвідношення активів та капіталу банків.

6. На сьогодні в Україні актуальним є створення двох груп БДУ: постійно діючі (ДБ та підконтрольні державі банки) та тимчасово діючі (банки з тимчасовою адміністрацією, санаційні банки, націоналізовані банки). Банки з незначною участю держави, які сьогодні створюються як на постійній, так і на тимчасовій основі, після закінчення реформи мають залишитися лише у другій групі, а підконтрольні державі банки – взагалі припинити своє існування.

7. При дослідженні впливу державного капіталу в банківській системі на економічне зростання вибірку країн слід формувати не з урахуванням розбіжностей у масштабах державної участі та рівнях економічного розвитку країн, а виходячи зі специфіки побудови фінансового сектора в цих країнах та функцій, які виконують ДБ. Функціонування ДБ за прикладом Китаю, коли вони займають абсолютно відокремлене місце у банківській системі, виконують виключно функції фінансових агентів уряду та відрізняються від приватних банків

за переліком операцій та цільовими орієнтирами, дозволяє забезпечити позитивний вплив на економічний розвиток країни.

8. За прикладом Китаю в Україні доцільно створити систему спеціалізованих ДБ (Державний ощадний банк України; Державний експортно-імпорتنний банк України; Державний промисловий банк України; Державний аграрний банк України; Державний банк капітального будівництва України; Державний банк національного розвитку України). Для кожного з них в роботі обґрунтовано: доцільність створення, функції, основні завдання, пріоритетні напрямки роботи, структуру Наглядової ради, а також пропозиції щодо реформування вітчизняної нормативно-правової бази для забезпечення законодавчого підґрунтя їх діяльності.

9. Розроблено науково-методичний підхід до оцінювання оптимальної ставки кредитування ДБ суб'єктів господарювання відповідних галузей на базі однопродуктової моделі оптимального розподілу обмежених фінансових ресурсів в межах галузі. За розрахунками відповідно до наявної статистичної інформації для 2010 р. ця ставка склала: для Державного аграрного банку України – 2,8 %; для Державного банку капітального будівництва України – 8,4 %, для Державного промислового банку України – 17,7 %.

10. Враховуючи значний вплив державного капіталу в банківській системі на розвиток фінансового сектора, фінансову стійкість банківської системи, стимулювання економічного зростання тощо, особливої актуальності набуває розробка та затвердження в Україні загальнонаціональної концепції розвитку БДУ, яка б передбачала кардинальний перегляд стратегічних орієнтирів існуючих ДБ та створення ряду нових з огляду на необхідність подолання існуючих диспропорцій в рівнях економічного розвитку різних секторів вітчизняної економіки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Монографії

1. Оніщенко В. В. Оцінка вартості банківського бізнесу як економічна категорія / В. В. Оніщенко // Вартість банківського бізнесу [Текст] : монографія / [А. О. Єпіфанов, С. В. Леонов, Й. Хабер та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук А. О. Єпіфанова та д-ра екон. наук С. В. Леонова. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”. – С. 163–165 (0,16 друк. арк.).
2. Оніщенко В. В. Узагальнення науково-методичних підходів до управління ризиками банківської діяльності / В. В. Оніщенко, Я. О. Гусєв // Управління ризиками банків : монографія у 2-х томах. Т. 1. Управління ризиками базових банківських операцій / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова та д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – 283 с. – С. 37–50 (0,82 друк. арк.). *Особистий внесок: узагальнення еволюції розвитку ризик-менеджменту в країнах з різними моделями устрою банківських систем (0,41 друк. арк.).*

3. Оніщенко В. В. Розвиток мотиваційних інструментів держави щодо участі банків у інноваційних процесах / В. В. Оніщенко, Ж. М. Довгань, Я. О. Гусев // Соціально-економічна мотивація інноваційного розвитку регіону : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, професора О. В. Прокопенко. – Суми : Вид-во СумДУ, 2012. – С. 251–257 (0,61 друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтування напрямків впливу держави на стимулювання діяльності банків у сфері фінансування інновацій (0,20 друк. арк.).*

Публікації у наукових фахових виданнях

4. Оніщенко В. В. Аналіз макроекономічних чинників ціноутворення на банківські кредити в Україні / В. В. Оніщенко, О. В. Котлярєвський // Науковий Вісник ДДМА – 2010. – № 1(6Е). – С. 318–322 (0,31 друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтування впливу форми власності банку на ціноутворення на кредити банків України (0,15 друк. арк.).*
5. Оніщенко В. В. Сучасний стан та перспективи розвитку державних банків в Україні (на прикладі ВАТ “Ощадбанк”) / В. В. Оніщенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць УАБС НБУ. – 2010 р. – Випуск 30. – С. 289–294 (0,34 друк. арк.).
6. Оніщенко В. В. Державні банки як інструмент протидії експансії іноземного капіталу в банківській системі України / В. В. Оніщенко // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 4. – С. 230–234 (0,37 друк. арк.).
7. Оніщенко В. В. Маркетинговий аналіз конкурентоспроможності державних банків / В. В. Оніщенко // Менеджмент і маркетинг інновацій. – 2011. – № 4. – С. 166–172 (0,46 друк. арк.).
8. Оніщенко В. В. Державні інвестиційно-інноваційні банки: проблеми та перспективи функціонування / Т. А. Васильєва, В. В. Оніщенко // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – № 3. – С. 58–63 (0,66 друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтування організаційно-економічного механізму реформування діяльності Українського банку реконструкції і розвитку (0,33 друк. арк.).*
9. Оніщенко В. В. Комплексна модель рейтингування банків України за рівнем їх надійності / А. К. Титаренко, В. В. Оніщенко // Науковий вісник ДДМА. – 2011. – № 2 (8Е) – С. 309–315 (0,31 друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтування підходів до врахування рівня надійності державних банків I групи в процесі їх рейтингування (0,15 друк. арк.).*
10. Оніщенко В. В. Аналіз діяльності державних банків в Україні / В. В. Оніщенко // Вісник Сумського державного університету. – 2012. – № 2. – С. 188–196 (0,53 друк. арк.).
11. Оніщенко В. В. Галузеві аспекти формування кредитної політики державних банків в Україні / В. В. Оніщенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць УАБС НБУ. – 2012 р. – Випуск 35. – С. 362–367 (0,27 друк. арк.).

Публікації у збірниках матеріалів конференцій

12. Оніщенко В. В. Вибір оптимального методу трансфертного ціноутворення в комерційному банку України / В. В. Оніщенко, О. В. Котляревський // Інноваційний потенціал української науки – XXI сторіччя : збірник доповідей учасників Дев'ятої всеукраїнської науково-практичної конференції (27–31 грудня 2010 р.) – Видавництво ПГА. – Запоріжжя, 2010. – С. 103–106 (0,23 друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтування підходу до встановлення трансфертних цін на основі ринкових для державних банків в Україні (0,10 друк. арк.).*
13. Оніщенко В. В. Державні банки на фінансовому ринку: узагальнення світового досвіду та вітчизняні реалії / В. В. Оніщенко // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : збірник тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції (26–27 травня 2011 р.) : у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – Т. 2. – С. 190–191 (0,10 друк. арк.).
14. Оніщенко В. В. Розвиток методичних засад побудови рейтингів банків / А. К. Титаренко, В. В. Оніщенко // Materialy VII Mezinarodni vedecko-prakticka konference “Aplikovane vedecke novinky – 2011”. – Dil 1. Economicke vedy. – Praga : Publishing House “Education and Science” – S. 15–17 (0,15 друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтування методичних підходів до оцінки надійності банків з урахуванням їх форми власності (0,08 друк. арк.).*
15. Оніщенко В. В. Порівняння методик рейтингування банків України (на прикладі АТ “Ощадбанк”) / А. К. Титаренко, В. В. Оніщенко // Materialy VII Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji “Nauka: teoria i praktyka – 2011” (7–15 sierpnia 2011 roku). – Volume 1. Ekonomiczne nauki. : Przemysl. Nauka i studia – S. 6-9 (0,14 друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтування впливу рівня надійності АТ “Ощадбанк” на результати його рейтингування (0,07 друк. арк.).*
16. Оніщенко В. В. Функціональне навантаження державних банків в економічній системі: проблеми та перспективи / В. В. Оніщенко, К. Ю. Тверітін // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : збірник тез доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції (24–25 травня 2012 р.) : у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – Т. 2. – С. 143–144 (0,09 друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтування сутності та функцій державних банків (0,05 друк. арк.).*
17. Оніщенко В. В. Функціонування державних фінансово-кредитних установ в банківській системі України / В. В. Оніщенко // Фінансово-кредитна система України в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів : матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів (19–20 квітня 2012 р.) – Черкаси : ЧІБС УБС НБУ, 2012. – С. 251–252 (0,10 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Оніщенко В. В. Банки з державною участю в банківській системі України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”, Суми, 2012.

У дисертаційній роботі узагальнено науково-методичні засади розмежування понять “державний банк” і “банк з державною участю” в контексті обґрунтування меж доцільності участі держави в банківській системі; здійснено порівняльний аналіз функціонування банківських систем країн світу з різним рівнем участі держави; визначено роль та місце банків з державною участю на ринку банківських послуг України, порівняно їх з приватними банками відповідних груп за фінансовими результатами діяльності; поглиблено методичні засади вибору ефективної моделі їх функціонування на основі досвіду різних країн світу; розвинуто методичні засади та здійснено практичні розрахунки щодо впливу цих банків на розвиток банківської системи та національної економіки України; обґрунтовано загальні напрямки та практичні механізми реформування системи банків з державною участю в Україні; розроблено концептуальні засади формування системи державних банків в Україні; розвинуто науково-методичні підходи до обґрунтування ставки кредитування суб’єктів господарювання цими банками, розроблено пропозиції щодо їх організаційної структури та органів управління.

Ключові слова: банки з державною участю, державні банки, націоналізовані банки, підконтрольні державі банки, санаційні банки, банківська система.

АННОТАЦИЯ

Онищенко В. В. Банки с государственным участием в банковской системе Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Государственное высшее учебное заведение “Украинская академия банковского дела Национального банка Украины”, Сумы, 2012.

Банки с государственным участием предложено понимать как разные по функциональной нагрузке банки, в капитал которых государство входит прямо или косвенно на постоянной или временной основе в разных долях и по разным мотивам, органы центральной/местной государственной власти и/или предприятия государственного сектора экономики принимают участие в стратегическом, а иногда – и в тактическом управлении, и осуществляют прямой или косвенный контроль над ними. При идентификации государственных банков следует не только исходить из доли участия государства в их уставном капитале (она должна быть 100 %), уровня его контроля за их деятельностью и их подчиненности, но и принимать во внимание, что целью их функционирования долж-

но быть не получение прибыли, а выполнение функций уполномоченных агентов профильных министерств при реализации программ социально-экономического развития.

Исследование влияния государственного капитала в банковской системе на экономический рост позволило обосновать зависимость этого влияния не от масштабов государственного участия и уровня экономического развития стран, а от функций, возможностей и ограничений в деятельности государственных банков. На примере Китая доказано преимущество модели формирования системы государственных банков, в которой они выполняют исключительно функции уполномоченных агентов правительства и имеют значительные ограничения в сфере деятельности по сравнению с частными банками.

Обосновано, что сформированная сегодня в Украине модель функционирования банков с государственным участием негативно влияет на качество и глубину финансового посредничества, уровень доверия населения к банкам, приводит к увеличению транзакционных издержек на финансовом рынке и уровня политизированности банковского сектора, к снижению качества кредитных портфелей банков, не влияет на объемы кредитования частного сектора и на темпы экономического роста страны.

Предложено оценивать долю участия государства в банковской системе не по капиталу, а по активам. Это позволит адекватно оценить возможности государства контролировать активы банков с государственным участием, что особенно актуально: при введении временных администраций в банках, при участии государства в уставном капитале банков в объеме, большем чем 50 %, при отсутствии требований со стороны регулятора к соблюдению четкого количественного соотношения активов и капитала банков.

Обоснованы направления реформирования системы банков с государственным участием в Украине путем обоснования сущности, целевого назначения и механизма функционирования: постоянно действующих банков с государственным участием (государственные банки и подконтрольные государственным банкам) и временно действующих банков с государственным участием (банки с незначительным участием государства, банки с временной администрацией, санационные банки, национализированные банки).

Предложено создать в Украине шесть банков: Государственный сберегательный банк Украины; Государственный экспортно-импортный банк Украины; Государственный промышленный банк Украины; Государственный аграрный банк Украины; Государственный банк капитального строительства Украины; Государственный банк национального развития Украины. Обоснована целесообразность создания и функции каждого из них, основные задачи и приоритетные направления работы, структура Наблюдательного совета, а также предложения по реформированию нормативно-правовой базы для обеспечения законодательной основы их деятельности.

Разработаны научно-методические основы оценки ставок кредитования объектов хозяйствования государственными банками Украины.

Ключевые слова: банки с государственным участием, государственные банки, национализированные банки, подконтрольные государственные банки, санационные банки, банковская система.

SUMMARY

Onishchenko V. V. Banks with state share in banking system of Ukraine. - Manuscript.

Dissertation for a candidate's degree reception of economic science on specialty 08.00.08 – Money, finance and credit. – State Higher Educational Institution “Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine”, Sumy, 2012.

Methodological bases of definitions' distinction of “state bank” and “bank with state share” in the scope of substantiation of limits' expediency of state share in banking system are generalized in the dissertation research; the comparative analysis of countries' banking systems functioning with different rates of state share is carried out; the place and the role of banks with state share on the banking service market of Ukraine are defined, they were compared with commercial banks of corresponding groups by financial performance; methodological grounds of selection of the effective model of banks with state share operation on the basis of different countries' experience; methodological grounds are developed and practical calculations concerning banks with state share influence at the development of banking system and national economy of Ukraine are carried out; general areas and practical mechanisms of system of banks with state share reformation in Ukraine are substantiated; conceptual bases of state banks' system formation in Ukraine are developed; methodological grounds to substantiation of rate of economic players crediting by state banks of Ukraine are developed; suggestions to their organizational structure and management principles are worked out.

Key words: banks with state share, state banks, nationalized banks, subsidiary state banks, remedial bank, banking system.

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, професор
Т. А. Васильєва

Підписано до друку 15.10.2012.
Формат 60х90/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України".
Адреса: вул. Петропавлівська, 57, м. Суми, 40000, Україна.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 3160 від 10.04.2008

